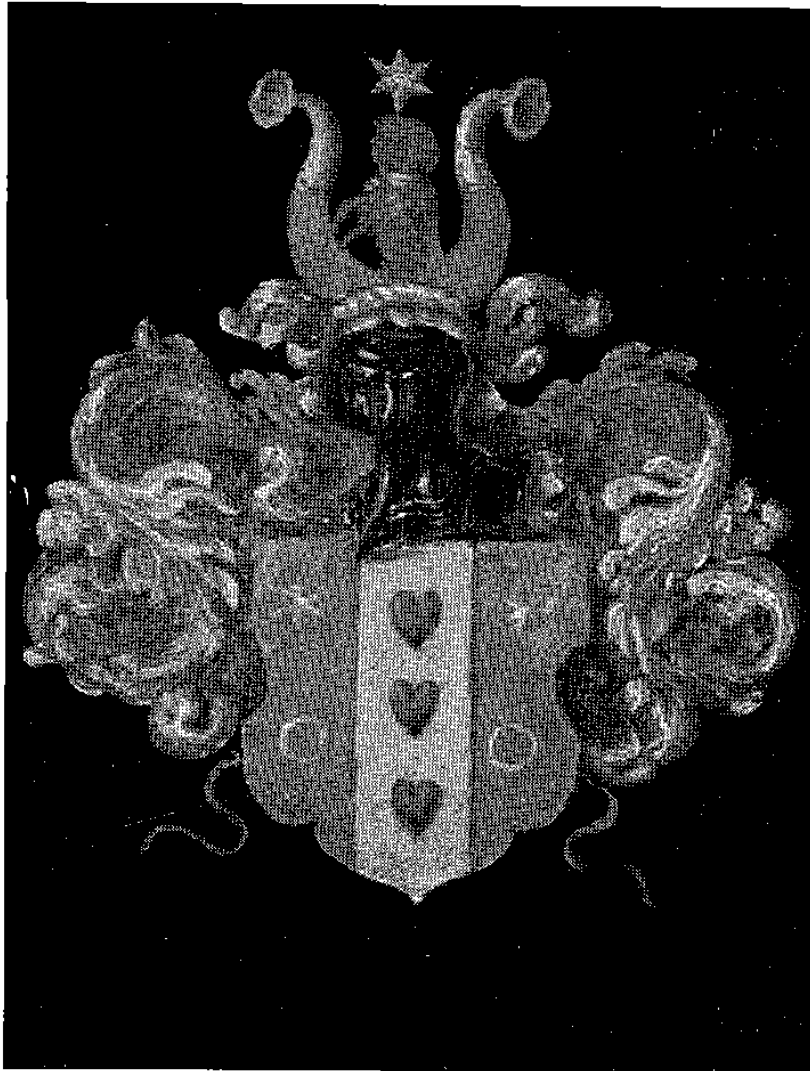

GENS SCHOTANA

1

UITGAVE VAN DE SCHOTANUS-STICHTING - FRANEKER

1.4.2

HERALDIEK II

J. HOOGENDIJK †

Het is met een zekere schroom dat ik in deze bijdrage enige aantekeningen zou willen maken bij de afbeelding van het Schotanus-wapen. De opmerkzame lezer kan zich namelijk afvragen waar de schrijver zich feitelijk mee bemoeit. Stellen wij dus allereerst gezamenlijk vast dat ik geen deskundige ben op heraldisch gebied — een veilige uitweg voor eventuele kritiek!

SCHOTANUS - Oudeschoot.

In de uiteenzetting die volgt wil ik mij beperken tot de twee belangrijkste onderdelen van dit familiewapen, namelijk het schild en het helmteken.

a. Het schild

In engere zin gesproken vormt het schild het eigenlijke wapen. Hier is sprake van een fonetisch of sprekend wapen, dat wil zeggen dat de gebezigde symbolen in het schild deels aan de naam zijn ontleend. Ster en ring wijzen op de naam Starringa of Sterringa.

Evenals de naam Schotanus is de naam Starringa afgeleid van een plaatsnaam. Wil Schotanus zeggen afkomstig van Schoten (= Oudeschoot), Starringa is een jongere vorm van Starringhera, de oude naam voor Staveren. Van oorsprong is deze familie dus uit (à) Staveren afkomstig.

De drie boven elkaar geplaatste harten symboliseren eigenerfd bezit in drie opeenvolgende generaties. Dit bezit was niet leenroerig, dat wil zeggen vrij van leenrecht, een zogenaamd allodium. Men spreekt dan ook van allodiaal bezit. De drie generaties van

eigenerfde huislieden waren:

1. Baernd Gabbes* 1462 Staveren, † 13.1.1496; gesneuveld op het Slotmeer (hopman "Grote Baernd"); huisman te Oudeschoot.
2. Gabbe Baernds,* 1487, † na 1551; huisman te Oudeschoot; werd 27.12.1551 voogd over de minderjarige kinderen van zijn zoon:
3. Baernd Gabbes,* 1522, † 1551; huisman te Oudeschoot;
X Johanna Hendriksdr. van Ruinen.

De drie zoons van bovengenoemd echtpaar, Jacobus, Henricus en Gellius Schotanus gaan in Groningen studeren en zeggen op wens van hun moeder het boerenbedrijf vaarwel.

b. Het helmteken

Men zou zich kunnen afvragen of hier wel sprake is van een uitkomende beer, zoals Rietstap vermeldt.

Zowel het wapen van Henricus (1548 - 1605) als dat van Christianus Schotanus (1603 - 1671) vertoont duidelijk een hond, terwijl uit het wapen van Bernardus Schotanus (1598 - 1652) moeilijk valt af te leiden welk dier is weergegeven, maar gezien de vorm vertoont dit weinig gelijkenis met een beer.

Welk wapen Rietstap onder ogen heeft gehad is niet meer na te gaan, maar ik zou het idee willen lanceren dat hier sprake is van een St. Bernardshond, die in de middeleeuwen werd gebruikt voor het opsporen van gewonden op het verlaten slagveld. Qua vorm lijkt deze het meest op het wapen van Bernardus. Dit zou niet alleen wonderwel overeenstemmen met het aanvoorderschap van Baernd Gabbes in zijn strijd tegen de Saksische troepen onder bevel van kolonel Nitred Fox, maar tevens beantwoorden aan zijn naam Baernd, waarvan de Latijnse vorm Bernardus is.

Wel heel bijzonder trof mij de weergave van twee gebogen tanden of dierenhorens, die het helmteken op fraaie wijze verluchten. De vraag rijst nu: wat kan hiermee bedoeld zijn; een gedachte die reeds eerder is geponeerd, kan worden gevonden in de voortreffelijke Rietstap die spreekt van "olifantstrompen". In enige Duitse familiewapens komen soortgelijke afbeeldingen voor en men spreekt daar ook van "horens".

Ik zou, in alle bescheidenheid, een stapje verder willen gaan en willen spreken over "horens" in de betekenis van muziekinstrumenten, of althans instrumenten waarop tonen kunnen worden voortgebracht.

Bij nauwkeurige beschouwing van het Schotanuswapen valt namelijk op dat deze horens bestaan uit een conisch verlopend onderstuk (de dierenhoren), waarbij over het bovineinde een eveneens conisch verlopende buis is geschoven van een ander materi-

aal (andere kleur is aangegeven), terwijl aan het uiteinde daarvan een mondstuk is getekend.

De constructie komt overeen met de wijze waarop in vroeger eeuwen, bijvoorbeeld de Romeinen, reeds hun strijdhorrens vervaardigden, namelijk een dierenhoren waarbij het puntig uiteinde werd afgezaagd, en wel zodanig dat de hoek van de ene zijde geheel doorliep (het uiteinde was immers massief). Hoewel men aanvankelijk wel zal hebben gepoogd hiermee geluid voort te brengen, vond men al spoedig dat een krachtiger toon kon worden verkregen door het gebruik van een mondstuk; terwijl men door het gebruik van een conische aansluitende buis de horen kon verlengen en daardoor de toon verlagen.

Nu moet men zich van de kwaliteit van de toon niet al te mooie voorstellingen maken. Tacitus beschrijft de toon als "angstaanjagend locien". In Denemarken heeft men soortgelijke instrumenten opgegraven die geheel van brons waren vervaardigd, de zogenaamde "luren". Aangezien deze instrumenten nog in voortreffelijke staat verkeerden heeft men deze ook "bespeeld", waarbij een Engelsman (dr. Muggeridge) de geluiden beschreef als een verzameling van fabriekssirenes. Wel hard dus, maar niet mooi.

Bovendien bleek dat men in die jaren ijzersterke longen moet hebben gehad, want het aanblazen bleek beslist geen lichte taak! Na veel proefnemingen was het ten langen leste mogelijk naast de grondtoon een terts te blazen, en soms zelfs (door overblazen) meer varianten tot een maximum van twaalf tonen. Opvallend is wel dat is uitgewezen, dat deze horens altijd in paren werden gemaakt en "bespeeld". Het eerste gave "stel" kon worden gedateerd tussen 900 en 1100 na Chr. Waarvoor werden deze horens nu eigenlijk gebruikt? Er zijn historische beschrijvingen bekend waaruit kan worden afgeleid, dat in vroegere perioden deze horens werden geblazen bij oorlogvoering als een soort signaalhorens, de combinatie van de horenparen met de mogelijkheid van verschillende tonen verschafte de bevelvoerders de mogelijkheid op het slagveld de strijders te instrueren.

Reeds tijdens de Punische oorlogen schijnt door een tactisch gebruik van deze signalen de strijd te zijn gewonnen. Geen wonder dan ook dat de blazers een zeker aanzien genoten (vooral in aanmerking genomen de lichamelijke inspanning die nodig was, zoals ik al eerder heb vermeld).

Zoals al eerder aangegeven was in Scandinavië, en met name in Denemarken, het gebruik van deze horens bekend doch behalve op het slagveld ook als waarschuwing voor andere gevaren (overstromingen).

Op iets ander terrein ligt het verjagen van geesten, en het blazen als aankondiging van de aankomst van belangrijke personen. Nog heden kennen wij het midwinter horenblazen als voorbeeld van een toepassing van soortgelijke horens.

Een alleszins betrouwbare datum voor het ontstaan van dit wapen is moeilijk te geven.

Wanneer vorengaande beschrijving juist zou zijn, zal dit wapen zijn ontstaan na het overlijden van Baernd Gabbes in 1551. Misschien is dit wapen in gebruik genomen op instigatie van Johanna Hendriksdr. van Ruinen, die uit het bekende geslacht Van Ruinen is voortgekomen.

Waarschijnlijk zal Henricus Schotanus à Sterringa, een integer jurist, dit wapen als eerste hebben gevoerd, en hij zal hiertoe, als directe afstammeling van eigenerfden, wel gerechtigd zijn geweest.

Gezien het zeer oude helmteken wil ik niettemin de mogelijkheid openhouden dat het schild door Henricus Schotanus is vervangen, en dan ook oorspronkelijk een ander schild kan zijn geweest.